

a TBI – traumatic brain injury) provedli analýzu 32 studií relevantních z medicínského i antropologického hlediska. Autoři kromě následků kraniocerebrálního poranění způsobeného aztéckými kameny zvažují i možnost smrti z rukou Španělů, ať již uskrčením, nebo ubodáním (Ramos-Zúñiga, Gonzáles-Rios et Martin-Monzón, 2021) a jiným autorem je zvažována i sebevražda (Sanchez, 2015). Ať již byla příčina úmrtí císaře Montezumy jakákoliv, změnila osud celého aztéckého národa, ale konci aztécké civilizace předcházela ještě řada dalších událostí.

Pro další osud aztécké říše bylo jednoznačně důležitější jiné kraniocerebrální poranění, které v průběhu bojů s Aztéky utrpěl sám Hernando Cortés, a především jeho úspěšná operační léčba. Pokud se podržíme beletrizovaného podání Ivana Olbrachta v díle *Dobytel*, již při prvním výpadu španělských vojáků z obleženého Montezumova paláce utrpěl zranění levé ruky, kde mu byly přerazeny dva až tři prsty. Ovšem již následující den Cortés vyráží na zteč Huitzilopochtliho chrámu se štítem přivázaným k poraněné levé ruce. Při dalším útoku utrpěl dvakrát poranění kolene. Dne 30. 6. 1520 večer umírá císař Montezuma a Cortés se rozhoduje k okamžitému ústupu z Tenochtitlánu. Po strastiplné cestě ulicemi města a po dlouhé jezerní hrázi se zdecimovanému vojsku únik z aztécké pasti daří a za neustálých srážek s místními bojovníky dobytélé ustupují ke spojeneckému indiánskému státěčku Tlascalca. Po přibližně týden trvajícím cestě naráží Cortésovo vojsko na blokující armádu, vedenou náčelníkem Cihuacem v síle téměř 200 000 mužů. Odhady o počtu zbylých Cortésových vojáků včetně indiánských spojenců se pohybují v rámci nižších tisíců. Vojáci se museli obejít bez děl a ručních palných zbraní, které zanechali v ulicích Tenochtitlánu a na tlacopanské hrázi. Přesto se Cortésovu vojsku podařilo zvítězit, i když se bitva zpočátku nevyvíjela příznivě ani pro samotného Cortése.

Zde citace Olbracht: *Veliteli byla úderem hrotu na krátkém provazci proražena lebeční kost a jeho raněný kůň s ním padl.*

I přes toto zranění a další sečnou ránu na hlavě byl velitel schopen rozhodnutí, které zachránilo zbytek španělské jednotky a indiánských vojáků – identifikoval velitele indián-

ských sil Cihuaca a vedl útok na jeho nosítka. Probodl ho kopím, rytíř Juan de Salamanca raněného dobil kordem a odepjal mu vůdcovský prut. Ztráta vůdce a jeho odznaku znamenala pro indiánské vojsko prohranou bitvu. Již prakticky nikým neobtěžován Cortés za několik dnů překročil hranice spřátelené Tlascalcy.

Odtud opět Olbracht: *... Cortés s obvazem na hlavě vjel do Tlascalcy. Před Maxixcovým (král tlascalských spojenců) chudým palácem si dal pomoci z koně a obřadně svému hostiteli podal darem kořist od Otumby: zlatý Cihuacův vůdcovský prut se síťovým praporkem na něm... Ztratil vědomí. Odevzdání praporku byl jeho poslední vědomý projev. Byli povoláni ranhojiči. Ano, lebeční kost byla proražena, dalo se to zjistit již povrchním omakem. Druhá rána na hlavě se nebezpečně zanítila. Dva prsty byly navždy ochromeny... Ale co zde mohli pomoci oni? Obklady, mast a modlitby! „Ecclesia abhoret a sanguine,“ církev se štítí krve, stanovil církevní sněm tourský. Lékaři se ke krvavým zákrokům nepropůjčovali, ponechávají je lazebníkům a ranhojičům. Ano, také již o tom slyšeli: italští ranhojiči zpili raněného do bezvědomí, v opojení mu vyňali část lebeční kosti a nemocný zůstal naživu. Mohli se toho odvážit oni? Na Cortésovi?*

Protože ani na další den se Cortés z bezvědomí neprobral, oslovila Cortésova indiánská tlumočnice a milenka náčelníka Maxixcu s prosbou o přivolání kouzelníků.

Obřad začíná. Jeden z kouzelníků sype do kadidelnice odměřenou dávkou zázračné byliny, sklání se nízko nad Cortésem a okuřuje mu tvář oblakem dýmu, sám zvraceje hlavu nazad, aby nevdechoval spolu... Kadidelnice dokouřila. Oba přiklekávají se svými mističkami a konvičkami ke Cortésovi. Žehelovým nožem mu nařezávají kůži na temeni. Krev zastavují vroucím olejem a smolou. Ted bere kouzelník dlátko a kladívko. Buší do kosti. Mrtvé tělo, voskově žluté, s očima vpadlýma a nosem vystouplým, leží nehnutě. Rány dutě zní a každá z nich zasahuje na téměř místě lebky. Musí to být. Kouzelníci to vědí. Počínají si tak s roztržitěnou kostí vždy. Jednají tak i se šílenými. Ale těm vysekávají v hlavě jen malý čtvereček otvoru, aby tudy mohl vyjít zlý duch... Cortésovu hlavu ovinuli bílými obvazy. Ty voní mastí. Po krátké modlitbě odstupují od lože. „Uzdraví se don Hernando?“ ptá se Marina úzkostlivě. „Uzdraví se,“ odpovídají kouzelníci.

Postupné uzdravování španělského vojévůdce tuto optimistickou prognózu potvrdilo.

Pro porovnání uvádíme stručný popis těchto událostí z pera Williama Prescottta: *„Jedna rána na hlavě, rozjitřena namáhavými výkony, ke kterým došlo vzápětí, vypadala hrozně. Bylo nutné vyjmout část kosti. Dostavila se horečka a několik dní ležel hrdina, zvyklý čelit nebezpečí a smrti v nejstrašnějších podobách, na loži ležel bezmocný jako děčko.“*

Další průběh dobývání aztécké říše je známý. Po rozsáhlých přípravách včetně stavby bojových lodí bylo zahájeno nové tažení, které končí 13. 8. 1521 pádem Tenochtitlánu a zjetím posledního císaře Cuauhtémoca. Celé tažení vede Hernando Cortés, který zvládá nejen roli vojévůdce, ale také přímé fyzicky náročné zapojení do bojů s odhodlanými aztéckými bojovníky, kdy byl minimálně dvakrát bezprostředně ohrožen zjetím (Olbracht, 1979; Prescott, 2006).

Vyjádřit se o charakteru Cortésova poranění je s odstupem více než 500 let obtížné až nemožné. Proti diagnóze chronického subdurálního hematomu, jejíž autorství je v neurochirurgických kuloárech připisováno akademiku Kuncovi, je nutné postavit skutečnost, že odstup mezi poraněními hlavy, které Cortés utrpěl u Otumby, a návratem do Tlascalcy, byl přibližně týden. Podle dostupných dat jiné poranění hlavy během bojů v Tenochtitlánu nebo při ústupu neutrpěl. Ani údaj o starším zranění hlavy, které utrpěl r. 1501 po pádu z okna, i když byl po něm několik dnů upoután na lůžko, hypotézu o chronickém subdurálním hematomu nepodporuje (Loudamy, 2013).

Přidrže se ale situace při příjezdu Cortésových vojáků do Tlascalcy. Podle Olbrachtova i Prescottova popisu (nepochybně s autorskou licencí) lze usoudit na otevřenou impresivní frakturu lebky, kontaminovanou při vzniku poranění a při nedostatečné péči během ústupu. Úvahy o zánětlivé komplikaci jsou podloženy údaji o zhoršení stavu po příjezdu do Tlascalcy, horečce po operačním výkonu a uzdravení po chirurgickém ošetření rány, kdy kromě odstranění (infikovaného) úlomku kosti nelze ignorovat ani jednoduchá antiseptická opatření včetně naložení čistých obvazů.

Budeme-li se zabývat hypotetickou otázkou, jaký by byl další vývoj v aztécké říši